

TÜRK EDEBİYATINDA SOHBET TÜRÜ ÜZERİNE BAZI GÖRÜŞLER

Serdar ODACI*

Özet: Yeni Türk Edebiyatında fikir yazıları içinde yer alan sohbet türünün sınırları tam manasıyla çizilmemiştir. Sohbet yazıları makale türlerinden biridir. Yine sohbet yazıları makale ve fıkra gibi gazete ve dergilerde yayımlanmaktadır. Sohbet yazıları diğer fikir yazılarıyla ortak yönler taşımaktadır. Ancak sohbet, bu yazılar arasından üslubuyla öne çıkmış bir türdür. Sohbetlerde samimi ve senli-benli bir dil kullanılır. Sohbet yazıları kimi yönden denemeye kimi yönden de makale ve eleştiriye benzemektedir. Bu yazılarda yazar duygularını fikirleriyle karıştırabilir. Hatta kimi zaman okuyucunun duygu dünyasına hitap eder. Bu türde kanıtlama çabası yoktur.

Sohbetler hemen her konuda, özellikle de güncel sanat olayları üzerine yazılabilirler.

Anahtar sözcükler: Makale, fıkra, sohbet, deneme, edebî tür, gazete, dergi.

Abstract: This study is dealt with the literary genre conversation (personal essay), which takes place in opinion articles. Conversations could not be determined absolutely. This literary genre is written on newspapers and magazines, as articles and columns. As it carries same properties of opinion articles, it was identified by style of expression and exposition. Conversations can be written on every subjects, especially on actual artistic subjects. In these writing authors can join their emotions and senses in their opinions and also authors can adress to readers senses. In conversations there is not the necessity to prove the ideas. By this way the conversation is resemble essay and column.

Key words: Article, column, essay, conversation, literary genre, newspaper, magazine.

Edebî türlerin belirlenmesinde, eserlerin mevcut özelliklerinin değerlendirilmesi sonucunda sık tekrar edilen ortak unsurlar, yani tekrarlanan yapı kalıpları belirleyici olarak kabul edilmektedir. Bu unsurlar eserlerin hem iç hem dış yapı özellikleridir. Edebî türleri belirleyici iç şekle ait unsurlar yazılış amacı, tema, konu, hitap edilen hedef kitle, anlatım tutumu; dış şekle ait unsurlar belirli bir vezin veya yapı olarak sıralanabilir (Wellek 1993: 206). Bu unsurlardan bir veya daha fazlasının eserlerde ortak olması bu eserlerin aynı türde yazıldıklarını göstermeye kifayet etmektedir. Hatta bazen ayrıntı sayılabilecek bir özellik bile mevcut eserin kendisine benzer birçok özellikleri taşıyan diğer eserlerden farklı bir edebî türe ait olmasına da yetmektedir.

Yeni Türk Edebiyatında fikir yazıları olarak ele alınan edebî türler incelendiğinde temelde bu türlerin birbirlerine ait bazı ortak özellikleri bünyelerinde taşıdıkları ve birbirlerinden farklı ve açık bir veya iki özellikte ayrılarak tanımlandıkları görülmektedir. Bu düz yazıya bağlı fikir yazılarından biri de sohbet türüdür.

Sohbet türü üzerine görüş bildirmiş bazı kaynaklar incelendiğinde bunların,

* Araş. Gör., Hacettepe Üniversitesi.

çoğunun akademik bir kaygıyla hazırlanmadığı ve daha çok yazılı anlatım hakkında ders kitabı olarak hazırlandıkları görülmektedir. Bugün hâlâ bu türün Türk edebiyatındaki seyrini ele almış akademik bir çalışma mevcut değildir. Yine aynı şekilde türün sınırlarını açık ve ayrıntılı bir şekilde belirleyen bir çalışma da yoktur. Burada çeşitli kaynaklarda sohbet üzerine değerlendirmeler içeren kaynaklardan bazıları esas alınmıştır. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki bu türü edebî türler arasında sayan yazar sayısı azdır. Sohbet yazıları Türk edebiyatında Tanzimat'la birlikte gelişen gazetecilikle birlikte yerini almıştır. Türk edebiyatında Ahmet Mithat, Halit Ziya, Hüseyin Cahit Yalçın, Tevfik Fikret, Mehmet Rauf, Cenap Şahabettin, Ahmet Rasim, Yakup Kadri, Yahya Kemal, Süleyman Nazif ve Nurullah Ataç bu türde eserler vermiş yazarlarımızdan birkaçıdır.

Türk edebiyatında daha önceleri “müsâhabe” adıyla anılan bu tür daha çok günlük olaylardan seçilmiş bir konuyla ilgili kişisel görüşlerin okuyucu ile karşı karşıya bulunuyormuş gibi konuşma havasında fazla derinliğe inilmeden kaleme alındığı yazılar (Yalçın 1991: 312) veya sohbeti, makale biçiminde yazılan ve bazen denemeye, bazen eleştiriye yaklaşan yazı türü olarak değerlendirilmektedir (Tuğlacı 1971). Yine Paçacıoğlu sohbeti, “bir konuda derinleşmeden hem bilgi veren, hem de okuyana sezgi gücü aşıl原因an, yazarın kendi fikir ve görüşlerini okurlara aktarmaya yarayan, konuşma tarzında yazılan yazılardır” diye tanımlamaktadır (Paçacıoğlu 1994: 213).

Mustafa Nihat ise sohbeti (müsahabe), fıkra, müşahede, tahlil başlıkları altında yazılmış yazılar arasında saymakta ve kronik ve denemeye (essé) benzetmektedir. Yine ona göre bu tür yazılarda günlük olaylar; sosyal, siyasî ve edebî konular fazla derine inilmeden “zarif ve olgun temasla” işlenmektedir ve bu yazılarda önemli unsur üsluptur (Özön 1941: 432). Zeki Burdurlu da makale, fıkra ve sohbet arasındaki farkın üslup olduğunu, yoksa amaç ve plan olarak birleştiklerini belirtmektedir (Burdurlu 1965: 291).

Sohbet kelimesi, Arapça'dan Türkçe'ye geçmiştir. “Arkadaşlık, yarenlik; konuşma, görüşme, birlikte oturup söyleşme” manalarına gelmektedir. Fevziye Abdullah Tansel bazı dillerde bu kelimenin “personal essay” ya da “informal essay” anlamına geldiğini belirtmektedir (Tansel 1963: 95). Buradan hareketle Batıda bu türün başlı başına yer almadığı ve denemenin alt türleri arasında sayıldığı söylenebilir.

Daha çok gazete ve dergilerde rastlanan sohbet yazıları doğrudan doğruya anlatma tekniği ya da diğer bir ifadeyle açıklama ifadesiyle kaleme alınmaktadır (Tansel 1963: 95; Korkmaz 1988: 203).

Sohbet yazılarında yazar, kendi kişisel görüş veya duygularına yer vermektedir. Burada başkalarının konu hakkındaki düşünceleri ya da duyguları dikkate alınmamaktadır (Tansel 1963: 95). Bu nedenle sohbetlerde makale ve eleştiri yazılarında olduğu gibi düşünce veya görüşleri kanıtlama yoluna gidilmez (Paçacıoğlu 1994: 213). Ancak Burdurlu makale, fıkra ve sohbette ortak amacı konunun gerektiği kadar savunulması ve ardından belirli bir sonuca varılması olarak göstermektedir (Burdurlu 1965: 291). Makale ve eleştirinin anlatımında tarafsızlık, uyulması gereken bir tutum iken, sohbette şahsîlik anlatım tutumunda ön görülen esastır. Bu öznel tutum

nedeniyle sohbet türü deneme türüne benzemektedir (Yalçın 1991: 312). Sohbet yazarı diğer fikir yazılarında olduğu gibi geniş bir bilgi birikimine ve kültüre sahip olmalıdır.

Kaynaklarda sohbetin planı konusunda açık ifadeler yer almamakla birlikte sohbetin, yine bir fikir yazısı olan makalenin planına uygun şekilde kaleme alındığı vurgulanmaktadır (Yalçın 1991: 312; Korkmaz 1995: 244; Burdurlu 1965: 291).

Yukarıdaki görüşlerden hareketle sohbetin planını şu şekilde ele alabiliriz: Giriş bölümünde konu ana hatlarıyla, özet şekline yakın bir tarzda verilir. Gelişme bölümünde ise sıralanan, tahlil edilen fikir veya görüşler çeşitli anlatım tekniklerine (tanımlama, çözümlenme, kesinleştirme, örneklendirme) başvurularak fazla derinliğe inilmeden açıklanır ve savunulur. Sonuç bölümünde yazarın anlattıkları ve açıkladıkları öğüt tarzında ve yazı etkileyici şekilde sonuca bağlanır. Ana fikir okuyucuya sunulur (Alodalı 1996: 108). Ancak Tansel sohbetin belli bir planı ve kaidelerinin olmadığını ve her yazarın kendine has, şahsî bir planı olduğunu vurgulamaktadır. Bu ifadeden yola çıkarak sohbet yazılarında, yazarı bağlayıcı bir sınırlamanın olmadığını; yazarın, yazının her noktasında kendi kişisel tasarruflarını serbestçe kullanabileceğini söyleyebiliriz (Tansel 1963: 96).

Necati Alodalı da sohbetin, “önce fikir ve düşünceleri tespit edip bunları destekleyen atasözleri, vecizeler, deyişler, halk fıkraları v.b. gözönünde tutarak” bir ana fikir etrafında yapılacak planla kaleme alındığını belirtmektedir (Alodalı 1996: 108).

Sohbetlerde de diğer fikir yazılarında olduğu gibi konu yönünden bir kısıtlama yoktur (Tansel 1963: 96). Ancak bilim ve teknik konularına sohbetlerde pek rastlamak mümkün değildir (Yörük 1992: 419). Sohbetlerde genellikle güncel konular ve sanat olayları ve hatta deneme ve tenkit yazılarında ele alınan genel konular da işlenebilmektedir (Tuğlacı 1971). Zira güncel konular geniş kitlelerin ilgisini çekecek konulardır. Ele alınan konular makale ve fıkrada olduğu gibi derinlemesine değil, yüzeysel bir şekilde işlenir ve ağır bilimsel çözümlenmelere girilmez.

Sohbet yazılarının uzunluğu konusunda Alodalı “mümkün olduğu ölçüde kısa, özlü ve derli toplu” olmaları gerektiğini belirtmiştir (Alodalı 1996: 108).

İncelediğimiz bütün kaynaklar, sohbet türünü diğer fikir yazılarından ayıran temel özelliğın anlatım tarzı, yani üslup olduğu konusunda birleşmektedir. Tansel üslubun sohbet yazılarında ne kadar önemli olduğunu şu ifadesi ile vurgulamaktadır: “...bu tür yazılar için üslup her şeydir” (Tansel 1978: 259).

Sohbette yazar, okuyucu karşısında sıcak, içten ve samimî bir anlatım yolu seçmektedir. Okuyucuyu etkilemek için makalede kanıtlar ve tarafsızlık ön planda tutulurken sohbette özellikle bu tutum kullanılmaktadır. Sohbeti diğer fikir yazılarından özellikle makale ve fıkradan ayıran başlıca nitelik bu yazılarda hakim olan anlatım tarzının birisi ile konuşuyormuş gibi senli-benli olduğudur. Tansel ve Emir sohbetin, makale ve eleştirinin üslubunda mevcut olan ağırbaşlılık, ciddilik ve sertlikten uzak olduğunu söylemektedir (Tansel 1963: 96; Emir 1970: 96). Özellikle de mizah ve hiciv unsurları üsluba hem yumuşaklığı hem de canlılığı getirmektedir. Ancak Tansel, “bu unsurlar kırıcı, hakaret edici değil, bilâkis-o şeyi öğer, medheder

tarzda olmalıdır; böylece iğnelenmesi icab eden hususlar, daha tesirli bir ifade kazanmış” demektedir (Tansel 1963: 96). Ayrıca okuyucunun fikir üzerine dikkatini çekmek ve okuyucuyu düşündürmek için anlatımda yer yer sorulara başvurulabilmektedir (Yalçın 1991: 312). Okuyucu ile arasında samimî bir bağ kurmanın yollarından bir diğesinde yazar, yeri geldikçe dilin en zengin ve canlı unsurlarından olan deyimler, ünlemler, samimî hitaplar, atasözü, vecize, halk hikâyeleri ve fıkralardan faydalanabilmektedir (Paçacıoğlu 1994: 212; Emir 1970: 96-97).

Sabahat Emir de sohbet yazarının okuyucunun psikolojisine hitap ettiğinden yola çıkarak, yazarın okuyucu karşısına samimî bir dost, bir arkadaş olarak, insan zaafalarını, insan ruhunu bilen tarafsız görüşleri gerçekleri görebilen, ortaya serip çözümlayebilen bir psikolog kimliğine sahip olması gereğini belirtmektedir (Emir 1970: 96). Ayrıca yazar sık sık duygusallığa yer vermeyi, yazının etkisini daha da artırmanın bir diğeri yolu olarak değerlendirmektedir.

Sohbet yazılarında günlük konuşma dili kullanılır. Devrik ve sıralı cümleler, günlük konuşma dilinin doğallığını bozmayacak şekilde anlatımda yerini almalıdır. Anlaşılmayacak uzun cümleler kullanmak sohbet türünün amacına ters düşmektedir. Yani dil sade, akıcı ve anlaşılır olmalıdır. Bunun temel sebebi ise hitap edilen hedef kitlenin çeşitli kültür seviyelerine mensup insanlardan mürekkep olmasıdır.

Sohbet yazarının oluşturmaya çalıştığı samimî havayı yakalayabilmek için alçak gönüllülüğü elden bırakmadığı görülür. Sohbet yazarı, istediği konuya el atarken yazılarında okuyucuyu itham etmez (Emir 1986: 207), “biz” şeklinde 1. çokluk şahıs ifadeleri kullanarak ortada olan kusur ve suça ortak olarak okuyucuyu oluşturmaya çalıştığı samimî havaya sokmaya çalışır.

Paçacıoğlu, sohbet yazısında dikkat edilecek hususları şu şekilde maddeleştirmiştir (Paçacıoğlu 1994: 212-213):

- 1- Sohbetlerde daha çok okurların ilgisini çeken günlük olaylar konu edilmelidir.
- 2- Okuyucuya verilmek istenen bilgi ve düşünceler, kısa yoldan, derli toplu verilmelidir.
- 3- Anlatım süsten ve sanatlardan uzak, herkesin anlayabileceği özellikte ve konuşma diline yakın olmalıdır.
- 4- Yeri geldikçe konu ile ilgili fıkra, halk deyim, atasözü, vecizeler konulmalıdır.
- 5- Okura verilmek istenen düşüncenin işlenmesini kolaylaştırmak için, konu ile ilgili sorular sorulup cevaplandırılmalıdır.
- 6- Ana fikrin, okuyucuyu kendimize iyice yaklaştırıp onun güvenini kazandıktan sonra yazının sonuna doğru okuyucuya verilmesi yerinde olacaktır.

Sonuç olarak denilebilir ki sohbet, Türk edebiyatında fikir yazıları arasında üslubu ile belirgin özellik kazanmış bir edebî türdür. Yazarın duygularını rahatça fi-

kir veya görüşlerine katabilme kolaylığını yaşadığı ve nükte ve mizah unsurlarını kullanabildiği yazı türlerinden biridir. Daha çok güncel konuları işlemesi nedeniyle sohbet yazılarının gününbirlik yazılar olduğu söylenebilir. Bu türde hakim olan konuşur gibi yazma tutumu, bu türün sözlü gelenek yoluyla geliştiği kanısını uyardırmaktadır. Ağca (1999: 170) sohbet türünün olay ağırlıklı yazı türleri ile fikir ve duygu ağırlıklı yazı türleri arasında geçiş köprüsü rolü üstlendiğini belirterek sohbetin en belirgin özelliği olarak onun samimi bir psikolojik temele oturmasını göstermektedir. Sohbet yazar okuyucuya bir nevi psikolog şeklinde yaklaşmakta ve okuyucunun duygu dünyasına hitap etmektedir.

Sohbet yazıları açıklama ifadesiyle yazılmaktadır. Makalenin bir bakıma alt türlerinden olmasına rağmen bu yazılarda, makale gibi delil ve ispat ifadesi çoklukla yer almamaktadır. Her ne kadar kaynakların çoğu ileri sürülen fikir veya görüşlerin savunulmasının amaçlanmadığını belirtse de kanaatimizce sohbetlerde ispatlama ve savunma yer almaktadır. Çünkü sohbetin de amaçsız bir yazı olduğunu kabul etmek mümkün değildir.

Kaynaklar

- AĞCA, Hüseyin (1999) *Yazılı Anlatım*, Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- ALODALI, Necati (1996) *Türk Dili ve Kompozisyon*, Konya: Arı Ofset.
- BURDURLU, İbrahim Zeki (1965) *Türkçe Kompozisyon I*, İzmir: İzmir Eğitim Enstitüsü.
- EMİR, Sabahat (1970) *Fikir Yazıları Nasıl Yazılır*, İstanbul: Yenilik Basımevi.
- GÖKŞEN, Enver Naci (1985) *Kompozisyon İlkeleri ve Seçme Örnekler*, İstanbul: Nurdan Yayınları.
- KARAALIOĞLU, Seyit Kemal (1997) *Sözlü ve Yazılı Kompozisyon, Konuşmak ve Yazmak Sanatı*, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- KORKMAZ, Alâaddin (1988) *Türkçe Kompozisyon*, Ankara: Ecdad Yayınevi.
- KORKMAZ, Zeynep, A. ERCİLASUN, H. ZÜLFİKAR, M. AKALIN, T. GÜLENSOY, İ. PARLATIR, N. BİRİNCİ (1995) *Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri*, Ankara: YÖK.
- ÖZÖN, Mustafa Nihat (1941) *Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Maarif Matbaası.
- PAÇACIOĞLU, Burhan (1997) *Türk Dili ve Kompozisyon*, Sivas.
- PAR, Arif Hikmet (1996) *Planlı Yazma Sanatı*, İstanbul.
- TANSEL, Fevziye Abdullah (1985) *İyi ve Doğru Yazma Usulleri*, İstanbul: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- TUĞLACI, Pars (1971) *Okyanus 20. Yüzyıl Türkçe Sözlük*, İstanbul.
- WELLEK, Rene ve Austen VARREN (1993) *Edebiyat Teorisi*, (Çev.: Ömer Faruk Huyugüzel), İzmir: Akademi Kitabevi.
- YALÇIN, Cevdet (1991) *Türk Dili ve Kompozisyon*, Ankara: İlayda Yayınları.
- KUDRET, Cevdet (1997) *Edebiyat Kapısı*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.